

En la dedicatòria, M. Teresa Codina explica que ha escrit *Educar en temps difícils* a la memòria «dels qui vàrem compartir il·lusió, sentit del que dúiem entre mans, compromís per un demà millor» (p. 5). El llibre és un homenatge a totes aquelles persones que es van esforçar per crear una escola diferent en el context de la dictadura franquista. Talitha va ser una de les escoles que, nascudes fora del sistema educatiu oficial, recuperaren la rica tradició pedagògica catalana d'inicis de segle xx. M. Teresa Codina va ser l'ànima del projecte i en aquesta ocasió rememora la vida de l'escola amb la col·laboració d'antics mestres, pares i alumnes. La M. Teresa ha entreteixit les opinions dels qui la van acompanyar en aquest viatge. És un relat personal que ens acosta a una part del nostre passat més recent.

M. Teresa Codina (Barcelona, 1927) és mestra de professió i en la seva dilatada trajectòria, a més a més de fundar l'Escola Talitha i dirigir-la durant divuit anys, va ser membre fundadora de l'Associació de Mestres Rosa Sensat. També es dedicà a l'educació del col·lectiu gitano al barri de Can Tunis, a l'escola Avillar Chavarros i a l'institut Xavó-Xaví. Més endavant, des de l'Ajuntament de Barcelona es responsabilitzà del Programa d'Educació en la Diversitat. M. Teresa

Codina és coautora de *La renovació pedagògica a Catalunya des de dins (1940-1980)*³ i d'altres publicacions, entre les quals destaquen les de narrativa infantil.

Pel que fa a l'estructura, *Educar en temps difícils* consta del pròleg, la presentació, set capítols, l'epíleg, els annexos, la bibliografia i l'índex onomàstic. En el pròleg i la presentació se'ns situa l'obra. El pròleg és a càrrec de Bru Rovira Jarque, que fou alumne de Talitha en els cursos de parvulari. Rovira Jarque resumeix l'essència de Talitha en aquestes paraules: «vosaltres segur que teniu alguna cosa a dir» (p. 11). Els alumnes eren l'argila amb la qual es construïa l'edifici educatiu. En la presentació, M. Teresa Codina exposa que el llibre respon a una petició de recopilar la història de l'escola per tal que pugui ser útil a més gent i també per recordar un moment històric. Per recollir els gairebé vint anys d'experiència de Talitha, M. Teresa Codina ha organitzat l'obra en set apartats: «A la recerca d'una escola diferent: entre 1953 i 1956», «Esbós de la línia d'escola: octubre 1956 - juny 1959», «Perfilem el projecte: setembre 1959 - juny 1966», «Resultats, reflexió, interrogants: setembre 1966 - juny 1970», «On som? Què és el que caldria ara? setembre 1970 - juny 1971», «Cap a una nova etapa: setembre 1971 - juny 1973» i «Transició i final: maig 1973 - novembre 1974». En l'epíleg, l'autora comenta breument com Talitha va passar a ser l'escola Orlandai i també explica com va continuar treballant per millorar l'educació a Catalunya. Els annexos il·lustren la informació amb reproduccions de documentació. Finalment, trobem la bibliografia i l'índex onomàstic.

RADIOGRAFIA DE L'ESCOLA TALITHA

A LA RECERCA D'UNA ESCOLA DIFERENT: ENTRE 1953 I 1956

El 1952 M. Teresa Codina va finalitzar els estudis de filologia clàssica i magisteri. Quan es posà a treballar com a mestra es trobà amb uns plantejaments educatius dominants contraris al que ella considerava que havia de fer l'escola. Ella era de l'opinió que l'escola havia d'educar per a la vida real. Per poder oferir una educació diferent de la que imperava, M. Teresa Codina va decidir formar-se a França durant un curs, i posteriorment continuà els seus estudis a la Facultat de Pedagogia, on va contactar amb Marta Mata i M. Dolors Maduella. L'estiu del primer curs de pedagogia M. Teresa Codina va treballar al Colegio Internado La Molina, que dirigia Jordi Galí. En aquesta estada descobrí

3. M. A. CANALS (et al.), *La renovació pedagògica a Catalunya des de dins (1940-1980)*, Barcelona, Edicions 62, 2001.

la profunditat de la relació alumne-mestre i va decidir quedar-s'hi tot un curs i abandonar la facultat. Amb aquest bagatge, la pedagoga va anar perfilant la seva idea d'escola. Amb la col·laboració de moltes persones, d'entre les quals destaca la també mestra M. Antònia Canals, va anar decidint la línia pedagògica i altres qüestions més pràctiques, com ara la gestió econòmica i l'equipament material. Es van establir les edats dels alumnes, es va definir el vessant cristià del centre, es van crear materials didàctics..., es va treballar intensament per oferir una educació integral a partir d'una pedagogia activa.

ESBÓS DE LA LÍNIA D'ESCOLA: OCTUBRE 1956 - JUNY 1959

Espanya anava sortint de l'aïllament polític i creixia el nombre de famílies que desitjaven per als seus fills una escola diferent. Amb aquest teló de fons va obrir les portes l'escola Talitha l'any 1956. Talitha presentava un projecte global que s'iniciava a l'educació infantil i pretenia un desenvolupament integral dels alumnes atenent les diferents formes d'expressió, la relació entre responsabilitat i llibertat i el tractament de la llengua materna i de la cultura catalana. Dins aquesta formació integral també s'incloïa el foment de la salut, entre altres aspectes. Per aconseguir aquest ple desenvolupament es comptava amb una gran diversitat de material pedagògic, i el joc i l'experimentació com a estratègies didàctiques.

Tots els mestres es van esforçar molt per oferir la millor educació possible. Van dedicar moltes estones a programar, a crear materials, a conèixer noves estratègies metodològiques i, especialment, a col·laborar entre companys i a treballar en equip. Sota els principis de senzillesa i qualitat, el treball d'aquest equip de professionals va possibilitar un gran nombre d'experiències innovadores, com el treball de l'hort, la confecció de col·leccions, la realització de sortides i colònies i la celebració de festes tradicionals.

Es combinava la pedagogia activa amb la iniciació cristiana. En aquesta línia educativa, la formació religiosa dels alumnes era una dimensió sempre present. La formació religiosa a l'escola va evolucionar fins a distingir entre cultura religiosa en l'àmbit de les competències de l'escola i la catequesi cristiana.

«Se cercava que l'escola i l'ensenyament servissin per a la vida, per dominar el propi cos, per pensar i descobrir noves realitats, per sentir i entusiasmar-se, per conèixer i actuar en les relacions socials, per tenir criteris sobre la realitat política, per adquirir consciència de les nostres creences. I es pretenia que totes aquestes dimensions es desenvolupessin de forma integrada, com la mateixa vida, de manera que tot això fes persones més lliures i responsables» (p. 100).

El tractament de la disciplina i les normes formava part del projecte educatiu de Talitha.

La llibertat no era el punt de partida, sinó el d'arribada. Els mestres havien de marcar les pautes. Tota actuació negativa havia de comportar la corresponent reacció del mestre. Les normes s'havien de buscar entre la naturalitat i el respecte. Conjuntament amb el tractament de les normes, l'educació de la sociabilitat era imprescindible per al desenvolupament personal.

«Els alumnes solien valorar positivament la possibilitat d'actuar amb autonomia: el gust d'anar a escola resultava condició bàsica per aconseguir una actitud positiva respecte del propi desenvolupament i respecte de la relació amb els altres» (p. 90).

Per a Talitha era important comptar amb la col·laboració i el suport de les famílies. Es buscava la relació amb les famílies perquè estaven convençuts que la responsabilitat educativa era dels pares i els mestres hi col·laboraven. El dia a dia de l'escola i l'explicitació dels objectius als pares aconseguien que la majoria de famílies s'identifiquessin amb Talitha.

Pel que fa a l'economia, es partia de la premissa que l'escola s'oferia com a servei i no tenia ànim de lucre. Un aspecte rellevant de l'economia era que es van establir criteris per dignificar el treball dels mestres a partir d'una remuneració adequada a les seves necessitats.

La coeducació només era permesa durant el parvulari fins als set anys; el marc legal de l'època no permetia que els nens i les nenes compartissin experiències ni espais. Un altre aspecte legal és la situació de Talitha. Arran d'un informe desfavorable en què un inspector explicava que havia observat la no disposició a expressar-se i ensenyar únicament en llengua castellana, Talitha va trobar-se llavors fora de la legalitat. Aquest era un tema que s'havia de resoldre al més aviat possible.

PERFILEM EL PROJECTE: SETEMBRE 1959 - JUNY 1966

En el context del Pla d'Estabilització, Talitha iniciava una nova etapa en què antigues alumnes van passar a formar part del grup de mestres. Era un moment en què el treball en equip esdevenia una eina de formació. Es continuaven elaborant els programes, al mateix temps que es creava un clima que afavoria l'experiència entre la llibertat i la responsabilitat. Les opinions dels mestres d'aquesta etapa són molt positives. Tothom manifesta que va ser una època de grans aprenentatges.

De mica en mica va anar augmentant el nombre d'alumnes i això va suposar que s'introduïssin canvis a l'escola: a les aules hi havia més alumnes, el menjador

escolar ja no tenia l'aire familiar dels inicis...; tot i aquestes modificacions, l'essència de Talitha no només es mantenia sinó que fins i tot guanyava força.

La biblioteca escolar es va convertir en un element imprescindible. Els mestres podien trobar-hi els recursos per organitzar les seves classes i per als alumnes suposava la possibilitat d'iniciar-se en el gust per la lectura. Des de l'escola s'incitava i s'orientava a la lectura. Es van publicar llibres que recomanaven les lectures més adients segons l'edat dels infants i dels joves. Talitha va establir relació amb editorials de l'època com La Galera, Nova Terra i Cavall Fort.

Van continuar iniciatives de l'etapa anterior com les sortides, les colònies, i en van sorgir de noves. Es va crear una revista escolar i un Gabinet d'Orientació Psicopedagògica. Tot i la diversitat d'activitats, l'autora assenyala l'existència d'algunes mancances, com l'educació per a l'afectivitat i la sexualitat.

Pel que fa a la religió, una mestra opina: «Durant aquests anys es va operar el treball de reflexió de distingir entre classe de religió (amb les alumnes grans, orientada als exàmens a l'institut), cultura religiosa i catequesi. Aquesta reflexió amb acord de pares i mestres, va conduir a iniciar el curs 1965 la catequesi de primària fora de l'horari escolar» (p. 156).

La relació amb les famílies continuava sent fluida. S'elaboraven informes sobre l'evolució dels infants. S'oferien cursos per a pares i es donaven escrits amb pautes i reflexions sobre com educar. Una mostra de la implicació de les famílies és que el calendari escolar es va ampliar seguint el suggeriment dels pares.

En relació amb l'economia, M. Teresa Codina escriu que està convençuda que el resultat més positiu de tot aquest treball de l'economia escolar va ser la sensibilització del conjunt de l'escola. «El punt “cada família determinarà, de acuerdo con la directora de la Escuela, la cantidad periódica y fija con que durante aquel curso se compromete a contribuir al presupuesto anual” va representar un contracte personal molt intens amb la majoria de famílies, des de final de juny i durant bona part de juliol. Es tractava d'orientar cada família en el plantejament de la col·laboració a l'escola tenint en compte una dada objectiva com són els ingressos familiars —de vegades difícils de precisar— i una altra de subjectiva com és l'interès per l'educació».⁴

El fet de no aconseguir la legalització de Talitha esdevenia cada vegada més greu. Després de funcionar durant nou anys de manera alegal, finalment es va aconseguir la legalitat. Els alumnes havien d'aprendre la diferència entre treballar per aprendre i treballar per passar els exàmens oficials. S'havia de buscar l'equilibri entre l'educació integral que es volia oferir i l'eficiència acadèmica necessària per passar els exàmens oficials.

4. M. A. CANALS (et al.), *La renovació pedagògica a Catalunya*, p. 144.

RESULTATS, REFLEXIÓ, INTERROGANTS: SETEMBRE 1966 - JUNY 1970

Aquesta etapa té com a fons històric la reforma educativa que cristal·litzà en la Ley general de educació del 1970. Talitha va ser un centre experimental del nou sistema educatiu. Un altre canvi va ser el parvulari conjunt amb l'escola Costa i Llobera. L'equip de mestres continuava duent a terme una pedagogia de recerca i acció. El claustre intentava estar al corrent de les innovacions pedagògiques a l'estranger. S'introduïren les assemblees d'aula seguint la pedagogia de Freinet. També es reflexionà molt sobre la planificació del currículum.

«Calia analitzar a fons la matèria: diferenciar el que és essencial del que no ho era; copsar els conceptes que necessitaven bases prèvies per tal d'introduir-los, convenientment adaptats, en cursos anteriors i anar-los treballant de manera concèntrica» (p. 285).

S'optà per donar als alumnes la responsabilitat de planificar-se els estudis i s'elaboraven projectes de manera individual i per grups. M. Teresa Codina creu que en l'aprenentatge, com més creativitat i llibertat es deixi als alumnes, més gran ha de ser la preparació estructurada dels mestres. Per tant, per aconseguir que els alumnes siguin els generadors dels seus propis aprenentatges, l'equip de mestres ha d'haver planificat molt bé les activitats.

En aquesta etapa també es van preocupar de com abordar el tema de la cultura religiosa.

Quant a la relació amb les famílies, es continua informant els pares sobre temes del seu interès. Moltes famílies van estar interessades a matricular els seus fills al centre però es quedaren sense plaça. Hi havia més demanda que oferta.

ON SOM? QUÈ ÉS EL QUE CALDRIA ARA? SETEMBRE 1970 - JUNY 1971

El moviment de renovació pedagògica s'estenia com una taca d'oli. Talitha gaudia de gran prestigi en els cercles d'innovació educativa. «Ja hem vist que, un cop l'Administració educativa no solament va deixar de condemnar el tipus de pedagogia del nostre projecte educatiu sinó que pràcticament el va prendre com a referent de la nova tendència, podíem dedicar temps i energia a conèixer i reflexionar sobre els nous corrents educatius, a millorar la praxi diària, amb un interès força proper, a estudiar i preveure el tipus d'escola i d'educació que el futur demanaria» (p. 314).

Es va continuar treballant per millorar pedagògicament. Es va potenciar l'educació de l'expressió i el treball de la imatge. També es va ampliar l'estona dedicada a l'educació física amb l'activitat de natació.

La feina de direcció consistia a facilitar al claustre el treball en equip i renovar la il·lusió en el projecte que compartien. Va arribar un moment en què dins del claustre van sorgir diversos objectius. Un grup de mestres prioritzava la qualitat pedagògica per sobre de l'obertura social i un altre grup era de l'opinió contrària. La M. Teresa Codina era del segon grup. Com que es defensaven objectius divergents es va arribar a la separació. Va ser el grup de mestres entre els quals hi havia la M. Teresa Codina el que es va quedar a Talitha.

CAP A UNA NOVA ETAPA: SETEMBRE 1971 - JUNY 1973

Amb el teló de fons de la nova situació política, es va decidir que Talitha continuaria fins a acabar el curs 1973-1974. A partir del següent curs, una part de l'equip seguiria a Talitha, amb reducció de cursos i alumnes, i un altre grup de mestres s'inseriria en l'escola pública. Talitha perseguia oferir educació de qualitat al mateix temps que pretenia ser una escola assequible a les famílies de qual-sevol condició social. Per tant, per ser una escola realment oberta a tothom havia de formar part del sistema públic. Entre els mestres va costar consensuar les opinions, l'equip s'estava trencant i l'escola s'esfondrava. M. Teresa Codina va haver de dimitir de la funció de cap responsable que havia assumit fins al moment.

TRANSICIÓ I FINAL: MAIG 1973 - NOVEMBRE 1974

Amb aquestes paraules inicia M. Teresa Codina el relat de l'última etapa de Talitha: «Així, doncs, començava una fase nova, una fase que em costa d'entendre, que em resulta ben difícil de reconèixer i que va ser molt dura de viure» (p. 375). En efecte, l'últim curs de Talitha va ser molt especial. Les divergències entre alguns membres de l'equip i M. Teresa Codina van ser tan grans que l'escola es va separar físicament. M. Teresa Codina es va responsabilitzar de les alumnes de l'últim curs de l'educació general bàsica. El novembre del 1974 es va constituir la cooperativa Delta, i Talitha va tancar les portes. Amb la cooperativa Delta l'escola va prendre el nom d'Orlandai.

Un mestre sintetitza molt bé el procés de canvi que va seguir el centre. «Talitha va ser una escola capdavantera que responia a una època determinada i a una societat concreta. Al cap dels anys calia adequar-se a les necessitats reals del moment. Per a algunes persones això significava un canvi d'orientació: obrir-se a ambients més pobres, anar a un lloc amb menys recursos, fer possible

que arribés una bona educació a barris més necessitats. Era una altra època. Altres persones prioritzaven el prosseguir i ampliar en el mateix lloc, continuar amb la mateixa col·lectivitat, que socialment era cada cop més classista i ex-cloent. En aquell moment Talitha va plegar» (p. 387).

PER ACABAR...

«Un ensenyament que ens deia que tots teníem un tresor a dintre, fossin quines fossin les nostres capacitats, que ens deia que tots érem únics i irrepetibles, que érem lliures i havíem d'exercir aquesta llibertat i que això no era res si només era per a nosaltres, perquè sense compromís amb els altres no som ningú» (p. 16). Aquestes són les paraules de Bru Rovira Jarque, antic alumne de Talitha. Talitha va ser un model de bona educació. Bona educació entesa com a excel·lent pràctica pedagògica. Saber pedagògic arrelat en els mestres Galí i Martorell, entre altres, que florí en un context culturalment empobrit. Talitha no fou l'únic centre, altres escoles també difonien bones pràctiques educatives. Un exemple és l'escola Ton i Guida, fundada per M. Antònia Canals en un barri marginal de Barcelona. El 2003 es publicà un llibre on es recollia la història d'aquest centre: *L'escola Ton i Guida*.⁵ La M. Teresa Codina fa referència a l'escola Ton i Guida i al centre educatiu Costa i Llobera, entre altres.

Totes aquestes escoles van actuar de motor de canvi social per aconseguir una societat més humana i més justa. Per assolir aquesta millora cal que l'educació s'iniciï com més aviat millor. L'educació dels més petits és molt més important del que moltes vegades se sol considerar. Des de Talitha l'educació infantil va ser una prioritat.

Pel que fa a la manera de presentar la història de Talitha, *Educar en temps difícils* és una obra extensa que s'ha elaborat amb l'entreteixit de diverses veus. Al llarg del llibre apareixen diferents opinions d'antics mestres, pares i alumnes. Aquests parers serveixen moltes vegades per reforçar les explicacions de M. Teresa Codina. Cal dir, però, que no tots els comentaris són positius. El fet d'haver inclòs opinions crítiques sobre Talitha amplia la visió del centre i l'enriqueix amb més matisos. Opinions negatives, com que era una escola elitista o que el rendiment acadèmic era baix, eixamplen la visió que pot tenir el lector sobre Talitha. Per plasmar el fet que el llibre s'ha elaborat amb l'opinió de diferents persones, la ressenya recull bastants citacions textuales. A tall de cloenda,

5. R. SOLÀ, *L'escola Ton i Guida: quan la pedagogia activa va anar al suburbi (Barcelona 1962-1994)*, Barcelona, Edicions 62, 2003.

ens podem quedar amb aquesta frase: «En qualsevol situació sempre es pot fer alguna cosa per millorar l'escola, per fer créixer la il·lusió i per contribuir que tots plegats trobem sentit a fer el possible per viure més bé» (p. 413).

Laura Guilera Rico